
Az „alulról felfelé szemlélt” történelem művelése és „alakítása” – egy Egyesült Államok-beli példa¹

Az amerikai történetírás újbóloldali (*New Left*) irányzatához kötődő *Staughton Lynd* (1929–) ismertető könyvének középpontjában az „alulról felfelé szemlélt” történelem szerepel. A kifejezés két forrásból eredeztethető, egyfelől a francia *Annales* folyóirat alapítói közül *March Bloch* és *Lucien Febvre* nevét érdemes kiemelni, akiket a mentalitástörténettel kapcsolatos kutatásaik vittek az alsóbb társadalmi csoportok vizsgálata felé. A másik forrás a brit marxista történészek (*Christopher Hill*, *Eric Hobsbawm*, *Edward Palmer Thompson*, *George Rudé*) köre, illetve folyóiratuk, a *Past and Present* felfogása.² Lynd történetírói szemléletére leginkább az utóbbi irányzat hatott, s ez a történelem feladatáról vallott hasonló elméleti felfogás mellett, az aktív közéleti és politikai szerepvállalásban is megmutatkozik.

Staughton Lynd pályájának kezdetén a Spelman College, majd a Yale Egyetem tanára volt.³ Részt vett a polgárjogi és békemozgalmakban, valamint az 1964-ben megrendezett „Szabadság nyara” kampányban, melynek

1 LYND, Staughton: *Doing History from the Bottom Up – On E.P. Thompson, Howard Zinn, and the Labor Movement from Below*. Chicago, Haymarket Books, 2014.

2 Az említett szerzők több műve olvasható magyar fordításban, néhány ezek közül: HILL, Christopher: *Az angol forradalom évszázada: 1603–1714*. ford. LITVÁN György, Kossuth, Budapest, 1968; HOBBSAWM, Eric: *Mozgalmas évek: egy huszadik századi életút*. ford. BARÁTH Katalin, L'Harmattan, Budapest, 2008; Uő., *A történelemről, a történetírásról*. ford. GÖBÖLYÖS Magdolna – PÁLVÖLGYI Lídia, Napvilág, Budapest, 2006; THOMPSON, Edward Palmer: *Az angol munkásosztály születése*. ford. ANDOR Mihály, Osiris, Budapest, 2009; RUDÉ George: *Forradalmárok, zendülők*. ford. ZINNER Judit, Kossuth, Budapest, 1986.

3 1929. november 22-én született Philadelphiában. Édesanyja Helen Merrel Lynd, édesapja Robert S. Lynd ismert szociológusok voltak, akik az amerikai szociológia klasszikusai közé tartozó Middletown – Tanulmány a kortárs amerikai kultúráról (Middletown – A Study in Contemporary American Culture 1929.) című munka szerzői. Az Atlanta városában található Spelman a mai napig „fekete iskolának” számít a felsőoktatási intézmények között. A tanári állásra Howard Zinn (1922–2010) segítségével tett szert 1961-ben, ki akkoriban a Spelman Történelmi Intézetének vezetője volt, ám 1963-ban egy diáklázadás ösztönzésének gyanúja okán elbocsátották, amire Lynd tiltakozásul felmondott és egy felajánlás jóvoltából a Yale-en helyezkedett el adjunktusként.

keretében a „Szabadság Iskolák” megszervezésének feladatát látta el.⁴ A következő évben a Diákok egy Demokratikus Társadalomért (*Students for a Democratic Society, SDS*) mozgalom háború ellenes tüntetésének szervezőjeként tevékenykedett az Egyesült Államok fővárosában.⁵ A megmozdulás után az *SDS* egyik alapítója Tom Hayden, és az amerikai marxista történész Herbert Aptheker (1915–2003) társaságában egy tényfeltáró utazást tettek Hanoiba, hogy tapasztalatokat szerezzenek arról, hogy a háború hogyan érinti az észak-vietnami felet.⁶

Radikalizmusa és háború ellenessége megmutatkozott az amerikai történészek legidősebb és legnagyobb közössége, az Amerikai Történelmi Társulat (*American Historical Association, AHA*) előtt is, amikor a társaság történetében először ellenzéki pozícióból indult az elnökségért.⁷ Programjában azt javasolta, hogy az *AHA* háború ellenes álláspontot foglaljon el. (Lynd a szavazatok 28 százalékát szerezte meg, ami nagyon jó eredménynek számított.)

A vietnami utazás eredményeként nem hivatalosan „feketelistára” került, ami azt jelentette, hogy egyetlen egyesült államokbeli felsőoktatási intézetben sem kaphatott tanári állást. Egyetemi karrierjének befejeztével közösségszervező munkából élt, valamint jogi diplomát szerzett Chicagóban. Ezen évek alatt feleségével egy *oral history*-programot indítottak, amelynek alanyai a munkásosztály, valamint annak aktivistái, a katonai sorozást visszautasítók voltak. A kutatás eredményeit 1973-ban publikálták a *Rank and File: Personal Histories by Working-Class Organizers* (Közemberek: Személyes történetek munkásosztálybeli szervezőktől) címen.

Ügyvédi pályafutása 1976-ban az Ohio állambeli Youngstown-ban kezdődött. Főként munkajogi kérdésekkel foglalkozott. A város klasszikus rozsdadövi (*rust belt*) településnek számít, ahol a helyi munkások jogi képviselőjeként tevékenykedett az acélművek bezárásának idején.⁸

A biográfiai adatok szervesen hozzátartoznak ahhoz, amit Staughton Lynd a könyve címében „alakítás” (*making*) alatt ért, hiszen már a Spelman

4 Freedom Summer, Mississippi Summer Project.

5 Az *SDS* diákaktivista mozgalom, a korszakban a *New Left* egyik fő bázisa és megjelenítője volt.

6 Az utazásukkal nagy feltűnést keltenek az amerikai közéletben, mivel az Egyesült Államok hadban állt a Vietnami Demokratikus Köztársasággal.

7 Először történt meg, hogy a hivatalos elnökjelöltnek kihívója akadt.

8 A terminus az erősen iparosított, főleg északi, észak-keleti államok azon részére használatos, amelyekben az egykor virágzó nehézipari termelés hanyatlásnak indult. A terület régebben acél öv (*steel belt*), gyár öv (*factory belt*) elnevezést viselte, szemben a középnagyati, túlnyomórészt mezőgazdasággal foglalkozó államok kukorica övként (*corn belt*) ismert területeivel. Vö. PROBÁLD Ferenc: Amerikai Egyesült Államok. In Amerika regionális földrajza. PROBÁLD Ferenc (Szerk.). Trefort Kiadó, Budapest, 2004. 24–137, különösen: 109–113.

College-ban eltöltött évek alatt erősödött benne történetírói gyakorlatának kulcsfontosságú szemlélete, miszerint történészként nem kizárólag a történelem tanításával és kutatásával szükséges foglalkoznia, hanem alakításával is: „A történésznek a történelem főszereplőjének is lennie kell”.⁹ Továbbá egy 1968-ban írt tanulmányában, amely *Historical Past and Existential Present* (A történelmi múlt és az egzisztenciális jelen) címmel jelent meg, kifejtette a szakmával kapcsolatos vélekedését, miszerint az nem csupán egy dolog, amit szimplán művel valaki, hinni is kell az „alakításában”.¹⁰

A *New Left* – a hidegháború élményeiből táplálkozó új konszenzus nézeteivel szemben – a konfliktusra tette a hangsúlyt, rákérdezve az amerikai társadalmon belüli problémák forrásaira és jellegzetességeire, amelyet többek között a belföldi polgárjogi mozgalmak, illetve az államokon kívül zajló vietnami háború indokolt az 1960-as évek közepén. A konszenzus képviselői történetírásukkal nem tudták kielégíteni azokat, akik az amerikai élet problémáinak, konfliktusosságának magyarázatát keresték. Visszatért a tudományos vitákba a progresszív gondolat, miszerint a történelem hasznos lehet a társadalmi változások előidézésében.¹¹

Az irányzatot *Ian Tyrrel* két fő ágra bontja. Az egyiket a Wisconsin Egyetem 1959-ben alapított *Studies on the Left* (Baloldali Tanulmányok) folyóiratának marxista, marxizmusból eredeztethető kontextusa szolgáltatja, kiegészülve az intézményben oktató *William Appleman Williams* (1921–1990) kore szerveződé iskolával, mely az amerikai külpolitika vizsgálatának gazdasági megközelítésével foglalkozott. A másik irányzatot Tyrrel a nézeteltérések és a konfliktusok hangsúlyozóinak, szószólóinak (*vocal critic*) nevezi. Ezen irány sem tekinthető vegytisztának, de Staughton Lynd leginkább ide sorolható. Lynd az általános igazságok keresését irrelevánsnak tartotta az aktuális társadalmi problémák megoldására, és az objektív megismerés helyett a két világháború közötti időszak progresszivistá hagyományán nyugvó relativizmus köszönt vissza szemléletében.¹² Az iskola arculatának koherenciáját a képviselők társadalomkritikája és forradalmi céljai adták.

9 „The professor of history should also be a historical protagonist” – KRAUS, Michael; D.JOYCE, Davis: Conflict: American Historical Writing in the 1960s. In: *The Writing of American History*. University of Oklahoma Press, 1990. 359.

10 „[...] ”profession”: ”The word itself suggest that a profession is not just something a person does but something he believes in doing.” [...]” In: KRAUS, Michael; D.JOYCE, Davis 1990, 359.

11 TYRREL, Ian: Historical Writing in The United States. In: *Oxford History of Historical Writing, Vol.5: Historical Writing since 1945*. SCHNEIDER Axel, WOOLF Daniel (Szerk.). Oxford University Press, 2011. 473–495.

12 TYRREL 2011.

Staughton Lynd élete így három nagyobb egységet alkot. Történelmi pályájának korai szakaszában hivatalos, intézményes keretek között művelte a történelmet. Ebben hozott változást a vietnami háború idején történt „kizárása”, eltávolodása az egyetemi szférától, amit a mai napig tartó chicagói és youngstowni időszak követett, amelyben ügyvédként és történészként is az amerikai munkásság áll érdeklődése középpontjában.

A két éve publikált *Doing History from the Bottom Up* (Az alulról szemlélt történelem alakítására) című kötet feladatának Lynd, az „alulról szemlélt” történelem megvilágítását szánta. A rövid, mindössze 167 oldalas mű tíz tanulmányt tartalmaz, amelyek közül egyet korábban még nem publikáltak. A könyv bevezető fejezetében a szemlélet képviselőihez fordult, s úgy vélte, hogy egymás hatékony támogatása érdekében szükséges annak tisztázása, hogy „mit is csinálnak” végső soron. Ennek szellemében három perspektívát javasol:

1. Az alulról megközelített történetírásnak nem kellene meglepődni azzal, hogy csupán megírja az eddig láthatatlan szegény és elnyomott emberek történetét. Kihívást kellene intéznie a múlt elbeszélésének „mainstream” változataival szemben.

2. Az Amerikai Egyesült Államok megalapítására az őslakosok és az afroamerikai rabszolgákkal szemben, azaz az emberiség ellen elkövetett bűnöknek nevezhető bűncselekmények középette került sor.

3. A történelem résztvevői nem pusztán a források, a tények hordozóiként jelennek meg a történészek számára, hanem olyan kollégáknak kell őket tekinteni, akik a történelem értelmezésében is segítségükre lehetnek.

A továbbiakban kommentárokat fűz *Howard Zinn* és E.P. Thompson életéhez, munkásságához. Miért is tekinti őket mentornak, példaképnek? Azokat az amerikai történészeket, akik az 1960-as években a „*bottom-up*” történetírással kezdtek el foglalkozni, olyan brit történészek inspirálták, mint az említett Thompson vagy a XVII. századi angol történelemmel foglalkozó Christopher Hill. Thompson legfontosabb munkájának az angol munkásosztály létrejöttéről írtott művét tartja, amelyből kiemeli „Thompson kedvenc kifejezését”, az ágenciát (*agency*), amelyen a brit történész azt értette, hogy a kutatásának célkeresztjében álló munkások és szegények valódi cselekvőképességgel rendelkeznek az életük során eléjük gördülő akadályokkal és nehézségekkel szemben.¹³ A fogalom visszaköszön egy későbbi alfejezetben (*Academic Blindness*, Akadémiai vakság), amikor Thompson intézményes „vakságára” utal a szerző. Ezen azt érti, hogy példaképe soha nem szerzett PhD-fokozatot és élete nagy részében nem volt egyetemi tanár. Úgy véli, hogy Thompson-nál az „egyetemi kosztüm” sok esetben szembe-

13 LYND 2014, 1.

ment azokkal az értékekkel, amelyek a legtöbbet jelentettek neki. Ezen a ponton veti fel az emberi ágencia (*human agency*) fogalmát, szembeállítva a determinizmus formáival. A történetírás hivatalos intézményeiben zajló élet – szerinte – inkább elkülöníti az oktatókat a gyakorlattól, meggyőzi őket, hogy nagyobb értéket képviselnek, mint egy átlagos ember, valamint „erkölcstelen” és „steril” elméletek gyártásához vezet. Lynd véleménye szerint Thompson 1978-ban publikált polemikus írása, *The Poverty of Theory* (Az elmélet szegénysége) azoknak a kutatóknak a kritikáját adja, akik az intellektuális és gyakorlatias tapasztalatok közti szakadás termékei.

A Howard Zinn-nel foglalkozó fejezetek, Zinn háborús szerepvállalásáról és a rasszizmus legyőzésével kapcsolatos gondolatainak felelevenítéséről szólnak, továbbá bemutatja a legismertebb munkája, *A People's History of the United States* (Az Egyesült Államok népének története, 1980) körüli viták egy szegmensét, valamint helyet kapott a munkásosztállyal kapcsolatos öntevékenységének rövid leírása.

Lynd nemzetközi kontextusban az említett példaképeket, illetve saját magát az Antonio Gramsci-tól (1891–1937) kölcsönzött organikus értelmiségi (*organic intellectual*) jelzővel írja le, azért, mert működésük során oly módon ötvözték az elméletet és a gyakorlatot, ami egyáltalán nem jellemző az intézményes keretek között, a teljes munkaidőben foglalkoztatott kutatókra. Thompson 1963-ban kiadott munkájának írása közben Észak-Angliában tevékenykedett vándor előadóként, amikor is munkások oktatását végezte. Később a Warwicki Egyetemen szerette volna történetírói elképzeléseit meggyökereztetni, de kísérlete nem sikerült, és visszavonult az egyetemi élettől. Howard Zinn esetében az intézményes kereten kívül ápolt kapcsolatai és munkásosztálybeli háttere tette lehetővé, hogy teljes munkaidőben folytatott főiskolai tanári pálya mellett aktivistaként tüntetéseket koordináljon.

A példaképeknek szánt fejezetekben a velük kapcsolatos személyes emlékeibe is betekintést enged.

A kötet második részében az amerikai munkásmozgalom történetével kapcsolatos, kronológiailag eltérő időszakokat vizsgáló tanulmányok szerepelnek. Lynd perspektívájából a szakszervezeti mozgalmak hanyatlásának kérdése kulcsfontosságú, mint történész és ügyvéd arra keresi a választ, hogy van-e „remény” visszafordítani e folyamatot?

A munkásság történetének feltárásával kapcsolatban háromdimenziós gyakorlatot folytatott (folytat), amelyet az *oral history*, a forráskutatás és „a dolgok előmozdítása érdekében történő aktív részvétel” kölcsönhatásaként jellemez.¹⁴

14 LYND 2014, xvi.

A második rész tanulmányait Lyndnek a munkásság képviselőjére vonatkozó kritikája kapcsolja össze. Elítéli az „üzleti alapú” érdekképviseletet (*business union*) annak vertikálisan szerveződő struktúrája miatt, ahol az „erő” fentről-lefele hat. Egy alternatív struktúrát javasol, miközben elméleti keretében dekonstruálja a Horatio Alger (1832–1899) népszerű regényeiből ismeretes narratívát, miszerint az egyén saját erőfeszítéseinek köszönhetően ki tud lábalni az élet viszontagságos állapotából.¹⁵ A megfelelő alternatív érdekképviselet szolidaritáson alapulónak tartja, amely nem az utasítások bürokratikus láncaira és a csatlakozott emberek létszámára támaszkodik, hanem (főleg közös válsághelyzetben) szolidaritáson alapul, amelynek működését az Ipari Munkások Világszervezetének mottójával jellemez: „egy ember sérülése, mindenki sérülése” (*an injury to one is an injury to all*).¹⁶ Bernard S. Cohn alapján megjegyezhető, hogy, a nyugati társadalmakban 1955–1980-ig végbemenő változások és a jelen lévő politikai instabilitás (francia diákmozgalom, amerikai háborúellenes és polgárjogi mozgalmak), érdeklődést váltottak ki a szolidaritás és a hatalom természete iránt. „A polgárjogi mozgalmak pedig az amerikai elnyomottak, kizsákmányoltak és »etnikumok« felfedezéséhez vezettek.”¹⁷

A mű utószavában a „*history from the bottom-up*” szemléletet egy olyan kívánatos kapcsolati formának nevezi, amely létrejöhet szegény, dolgozó emberek és olyan professzionális tudással rendelkező értelmiségiek között, akik segíteni szeretnének rajtuk. Könyvének sorait a szerző a lehető legnagyobb optimizmussal zárja, miszerint a történelem „alulról felfelé szemlélt” történelem „alakítása” még alig kezdődött el.

Véleményem szerint Staughton Lynd hasznos adalékokat ad az általa képviselt és sajátos módon művelt, „alulról felfelé szemlélt” történelem céljainak és „alakításának” megértéséhez. A munkája historiográfiai szempontból hordozza magában a legtöbb értéket. Betekintést nyújt egy radikális történész valamint aktivista életébe és munkájába, akinek a szemüvegén keresztül a történetírás egy olyan irányvonalába láthat bele az olvasó, amely nem rendelkezik szorosan körülhatárolt ismeretelméleti és módszertani eszköztárral, s ebből kifolyólag egyelőre érdemesebb szemléletmódnak nevezni.

LYND, Staughton: *Doing History from the Bottom Up – On E.P. Thompson, Howard Zinn, and the Labor Movement from Below*. Chichago, Haymarket Books, 2014.

Magyarosi Ádám

15 Alger művei a korabeli „*self-made man*” valamint az „*amerikai álomként*” ismeretessé vált „*mítosz*” alaptörténeteivé váltak.

16 LYND 2014, 109.

17 S. COHN, Bernard: Történelem és antropológia: hogy áll a meccs? In: *Történeti antropológia – Módszertani írások és esettanulmányok*. SEBŐK Marcell (Szerk.). Replika Kör, 2000. 39.